

Inkomstfördelning, tillit och välfärdsstaten: en historisk tillbakablick

Svante Prado

Svante Prado, forskare i ekonomisk historia vid Institutionen för ekonomi och samhälle, Handelshögskolan, Göteborgs universitet. E-post: svante.prado@econhist.gu.se

Inkomstfördelning verkar hänga ihop med tillit i bemärkelsen horisontellt förtroende mellan människor. Ju högre ojämlikhet desto lägre tillit. Den universella välfärdsstaten främjar tillit, men tillit är också en förutsättning för den universella välfärdsstaten. I den här artikeln argumenterar jag för att tilliten stärktes före välfärdsstatens uppkomst genom att ojämlikheten minskade. Förmögenheterna blev jämnare fördelade, och toppinkomsttagarna minskade sin andel av nationalinkomsten. Men det starkaste indiciet för ökad jämlikhet är sammanpressningen av löner mellan, och inom, de stora arbetarkollektiven jordbruksarbetare och industriarbetare. Lönekonvergensen hade sin grund i speciella förutsättningar inom den svenska modellen på arbetsmarknaden: centraliserade avtal, samförståndsanda och ett inslag av lönesolidaritet.

Income distribution seems to go hand in hand with generalised trust. The more unequal the society, the lower its levels of generalized trust. The universal welfare state gives rise to trust, but trust is also a necessary condition for the rise of the universal welfare state. In this article, I argue that the rise of Swedish equality boosted trust levels before the rise of the universal welfare state in the 1950s. The distribution of wealth became more equal and the share of top-income earners declined. The most outstanding piece of evidence of levelling income distribution, however, is found in the wage structure: wage differentials declined within and between manufacturing workers and agricultural workers. Wage convergence stemmed from the particular configurations of the Swedish labour market: centralised agreements, cooperation, and a solidaristic wage policy.

Författaren skulle vilja tacka Jakob Molinder, Kristoffer Collin, Yoshihiro Sato, två anonyma granskare och redaktörerna för synpunkter på manuskriptet. Anslag från VR (2016-02148) har bekostat skrivandet av artikeln.

1. Introduktion

I den här artikeln kommer jag att reflektera över förhållandet mellan inkomstfördelning, tillit och välfärdsstaten ur ett historiskt perspektiv. Fragment av denna tematik framskym-

tar här och var i den senaste tidens mångfald av studier som omfattar begreppet socialt kapital (Coleman, 1988; Putnam, 2000). En viktig del i det sociala kapitalet är tillit. I Gärtner och Prado (2014) försökte vi argu-

mentera för att ökad jämlikhet, och därmed ökad tillit, skapade förutsättningar för uppkomsten av den svenska välfärdsstaten. Vi utgick ifrån att jämlikhet främjar tillit i bemärkelsen horisontellt förtroende mellan människor. Tillit är en förutsättning för välfärdsstaten för utan tillit finns det risk för att välfärdsstaten undermineras av att människor överutnyttjar dess kollektiva nyttigheter, eller underlåter att bidra till den ekonomiskt (Kumlin & Rothstein, 2005). Vi argumenterade således för att jämlikhet förekom välfärdsstaten. Den här idén finner också stöd i den allmänna iakttagelsen att redan jämlika samhällen, mätt som inkomstfördelning före skatt och sociala transfereringar, har utvecklat välfärdsstater, som i sin tur gör dessa samhällen ännu jämlikare. Lindert (2004) kallar detta för en ”Robin Hood-paradox”: samhällen som verkligen behöver en välfärdsstat, som kan omfördela inkomster från rika till fattiga, har ingen, medan de samhällen som redan har uppnått jämlikhet, har utvecklat en välfärdsstat, som omfördelar ännu mera.

Eftersom det är svårt att undersöka tillitens historiska dimension, är syftet med denna artikel att underbygga idén om att tiden före välfärdsstatens uppkomst föregicks av en jämlikhetsrevolution. Tidsmässigt innebär det att framställningen kommer att fokusera på årtiondena före 1950. Den svenska välfärdsstaten, så som den definieras i samhällsvetenskaplig forskning, är en konstruktion som har sitt ursprung i 1950-talet. Enligt Esping-Andersens (1990) definition av den Socialdemokratiska välfärdsmodellen är den

primärt till för att försäkra alla medborgare mot inkomstbortfall i samband med exempelvis sjukdom och ålderdom. Den är universell i bemärkelsen att alla är medförsäkrade, men inte universell i bemärkelsen att alla kan förvänta sig att få samma ersättningsnivå. Något liknande arrangemang fanns inte i Sverige om vi beger oss lägre tillbaks i historien. Historisk forskning visar visserligen att offentligt finansierade sjukkassor, fattigdomshjälp och pensionssystem har funnits mycket längre än så men de stipulerade villkor som relativt få kunde uppfylla, och ersättningsnivåerna var tämligen blygsamma (Broström, 2015). De sociala transfereringarnas andel av nationalinkomsten var mycket låga fram till 1950-talet, så också en kvantitativ definition av välfärdsstaten indikerar att den inte uppstod förrän tidigast på 1950-talet (Lindert, 2004).

Vi vet att inkomstfördelningen i många länder har förändrats väldeliga sedan tidigt nittonhundratals (Picketty, 2014). Så också i Sverige (Roine & Waldenström, 2008; Gustafsson & Johansson, 2003). Det går således inte längre att hävda, som Rothstein & Uslaner (2005) gör, att Sverige alltid varit jämlikt. I den här artikeln visar jag, genom en litteraturoversikt, att inkomstutvecklingen för olika arbetarkategorier, framför allt under 1940-talet, ledde till en sammanpressning av lönestrukturen. Jag argumenterar för att en orsak till denna ökade jämlikhet var framväxten av nya arbetsmarknadsrelationer som gynnade samarbete och konfliktlösning. Eftersom tillit och jämlikhet verkar samvariera kan jämlikhetstenden-

serna som föregick välfärdsstaten ha inneburit att tilliten stärktes. Artikeln inleds med en diskussion om hur tillit hänger ihop med inkomstfördelning. Att de två verkar hänga samman säger ju ingenting om kausalitet. Vi vet knappast något om hur graden av tillit har förändrats historiskt. En del argumenterar för att den inte har förändrats så särdeles mycket (Bergh & Bjørnskov, 2011). Andra tror att den har förändrats genom samhällsprocesser som demokratisering, minskad korruption och inkomstutjämnning (Rothstein, 2005). Utgångspunkten i den här artikeln omfattar den senare bilden som säger att tillit är föränderligt. Den andra delen av artikeln redogör för forskningen om inkomstfördelningen före 1950 med fokus på löner och arbetsmarknad.

2. Att söka tillitens historiska dimension

Problemet med tillit i en historisk kontext är att tilliten inte framträder i den typ av källmaterial som historiskt inriktade forskare har till sitt förhållande. Tillitens historiska dimensioner kan därför bara undersökas om vi har klart för oss vilka samhällsrelaterade omständigheter som gynnar eller missgynnar tillit. Helst ville man finna sådana förklarande variabler som inte själva påverkas av tillit. Om kausaliteten löper i båda riktningarna är det en försvarande omständighet.

Frågan om tillit och välfärd utgör en illustration av hur komplex frågan om orsaksnatur kan bli. På goda grunder kan man argumentera för att framväxten av en välfärdsstat i en demokrati

underlättas om det finns en hög grad av tillit. För det första måste det finnas en tillit till staten och dess funktioner för att man ska stödja en politik för omfördelning av inkomster via skatt och transfereringar. Väljare ska i demokratiska val ta ställning till om de vill överlåta en betydande andel av sina kärvt förvärvade inkomster till en offentlig byråkrati. Att överlåta förvaltandet och beslutsfattandet till en myndighet förutsätter så klart att vi litar på den. För det andra så påverkas vårt val av i vad mån vi litar på att också andra människor är beredvilliga att underkasta sig de regler som styr uttag av skatt och nyttjande av offentliga resurser. Om denna mellanmänniska tillit är svag är det månne bättre att lösa frågor som rör inkomstrygghet via privata försäkringar. Den enda typ av välfärdsstat som är möjlig i ett samhälle utan tillit är den som garanterar en överlevnadsnivå endast för de allra mest utsatta; en minimalistisk lösning som enligt Esping-Andersen (1990) skapar en tudelning mellan marknadslösningar för de som har råd och minimal offentlig välfärd för de som marknaden ratar.

Kumlin och Rothstein (2005) argumenterar för att välfärdsstaten som en universell konstruktion, inkomstrygghet för alla som lönearbetar och generella lösningar för att stötta medborgarna i särskilt utsatta skeden av livet, fostrar sammanhållning och tillit. Kontrasten mot det universella är en flora av selektiva stöd som alltid prövas mot inkomst, ju högre inkomst desto lägre bidrag, vilket stigmatiserar mottagarna och gör att flertalet inte känner något behov av att bidra

till välfärdsstatens upprätthållande. Eftersom den universella välfärdsstaten bidrar till att stärka tilliten går det inte att fastslå något specifikt orsakssamband. Idag kan vi visa att tilliten är hög i välfärdsstater men vi vet inte om tilliten föregick välfärdsstaten eller om det var det motsatta.

I kvantitativa studier brukar frågan om orsakssamband hanteras med så kallade instrument. Om vi misstänker att den oberoende variabeln i en ekonometrisk modell i själva verket påverkas av den tänkta beroende variabeln kan detta påverka det skattade numeriska orsakssambandet. Vi kan inte använda graden av tillit för att skatta sannolikheten för att ett land har en välfärdsstat eftersom välfärdsstaten kan påverka graden av tillit. Slumftermen kommer att vara korrelerad med graden av tillit vilket påverkar storleken på koefficienten. För att lösa detta ekonometriskt måste man, för det första, finna en annan oberoende variabel som har ett visst samband med graden av tillit (den ursprungliga, oberoende variabeln); för det andra, finna goda skäl till varför den beroende variabeln, alltså välfärdsstaten, inte rimligtvis kan ha påverkat instrumentet (och vice versa).

Valet av instrument faller ofta på någon from av yttre omständighet som i sig själv inte påverkats av politik, kultur och ekonomisk utveckling. Oföränderliga faktorer som påverkar tillit skulle kunna vara klimat. Montesquieu, i *De l'esprit des lois*, argumenterade för att människors temperament påverkades av klimatet, tempererat eller tropiskt, och att denna faktor påverkade vilket politiskt styrelseskick

som var tillämpligt. Tabellini (2008) menar att språkgrupp har ett visst inflytande. Vi ärver graden av tillit från våra föräldrar, säger en annan (Uslaner, 2002), vilket skulle kunna förklara varför uppnådda tillitsnivåer hos USAs invandrare varierar med varifrån de kommer (Algan & Cahuc, 2010). Eftersom de externa faktorerna samvarierar med tillit men förblivit opåverkade av välfärdsstaten, kan de användas som instrument. Bergh och Björnskov (2011) använder språk och klimat som instrument och argumenterat för att dessa faktorer har bestämt graden av tillit och därmed storleken och designen på välfärdsstaten. Med en sådan ansats blir slutsatsen oundvikligen att tilliten historiskt var vad den är idag, oaktat den bonus som välfärdsstaten har medfört. Om förändringar i tillit sker bör dessa vara proportionerliga mellan länder så att någon konvergens i absolut mening inte kan ske eftersom skillnaderna i klimat länderna emellan är oföränderliga.

En historikers reflexmässiga reaktion på sådan slentrianmässig extrapolering från nutid till dåtid bör vara avvisande. Historisk forskning tenderar att förkasta förenklade resonemang om oförändrade omständigheter. Teorier som säger att naturgivna förutsättningar alltid föregår institutionella och politiska förklaringar har alltid haft problem att förklara hur likartade, naturgivna betingelser med olika samhällssystem skapat så olika utfall av en rad mätbara fenomen; som i Östtyskland/Västtyskland och Sydkorea/Nordkorea, eller med gränser som finns men inte syns: norra Italien/södra Italien och sydös-

tra Brasilien/nordöstra Brasilien (Acemoglu, Johnson, & Robinson, 2005). Utgångspunkten i den här artikeln är i stället att tillit är ett föränderligt fenomen som historiskt har påverkats av inkomstfördelningen, som i sin tur har påverkats av utvecklingen på arbetsmarknaden. Det blir därmed viktigt att klargöra varför tillit och fördelning hänger ihop samt att redogöra i stora drag för hur fördelningen av inkomster har utvecklats under första halvan av nittonhundratalet före uppkomsten av välfärdsstaten.

3. Tillit och fördelning

Den mellanmänniska tilliten hänger ihop med inkomstfördelningen. Ju mera ojämlik fördelningen av inkomster desto mindre grad av mellanmännisklig tillit verkar samhällets medborgare ha (Jordahl, 2009). En del tyder på att störst effekt på tillit har fördelningen bland låginkomsttagare (Gustavsson & Jordahl, 2008). Vi vet inget om vad som kom först, tillit eller fördelning, men det är enklare att förstå hur inkomstfördelningen, före skatt och transfereringar, påverkar tilliten än det omvända. Samhällen med stora inkomstskillnader utmärks ofta av iögonenfallande rumslig segregation av boende och näringsverksamheter, och något mindre uppenbara asymmetrier vad gäller inflytande över politiska, ekonomiska och kulturella institutioner. I vissa länder sammanfaller inkomstskillnaderna med grupperingar baserade på språk, hudfärg eller andra mer eller mindre synbara attribut. Tilliten i sådana samhällen sträcker sig inte ens bortom den egna gruppens

sfärer och territorier. Man litar på människor som lever under liknande livsbetingelser. Ju mera vattentäta skotten är mellan olika grupperingar desto större sannolikhet att misstroenden gror och tilliten avtar. En utjämning av inkomster och förmögenheter tenderar att föra människor samman. Tillit kan förstås, indirekt, göra fördelningen av disponibel inkomst, alltså efter skatt och transfereringar, jämligare genom en omfördelning av välfärdsstat (Bergh & Björnskov, 2014). I ett sådant resonemang är det svårt att särskilja vilket roll utjämning å ena sidan och välfärdsstatsdesign å den andra har spelat för graden av tillit. I Sverige inträffade en utjämning av både inkomster och förmögenheter redan under mellankrigstiden. Mest berörde den här förändringen av fördelningen de undre skikten av inkomsttagare och det handlade främst om en utjämning av marknadsinkomster.

3.1 Förmögenheter och toppinkomster

Ny forskning visar att Sverige hade en ojämlik förmögenhetsfördelning i början av nittonhundratalet (Bengtsson, Missiaia, Olsson & Svensson, 2018). Två mekanismer tycks väl förklara denna ojämlikhetstendens: (1) den snabba befolkningstillväxten som ledde till en ökning av andelen jordlösa. Eftersom jord var det viktigaste förmögenhetsnehavet ledde detta till att en ökande andel människor saknade förmögenhet överhuvud; (2) den gradvisa uppkomsten av en ny klass av rika handels- och industrikapitalister som ledde till en tillväxt av förmögenheter i toppen av fördelningen. En utjämning av förmö-

genhetsfördelningen inträffar sedan framför allt efter 1930 men som fortgår fram till 1970-talet (Roine & Waldenström, 2009). Depressionsåren på 1930-talet, umbäranden under andra världskriget och en allmänt låg avkastning på börsen under flera decennier under efterkrigstiden förklarar en del av utjämningen. En annan är förstås ökad beskattning (Henrekson & Stenkula, 2015): arvsskatten höjdes kraftigt 1933, och sedan ytterligare efter kriget, och beskattningen av kapitalinkomster och förmögenheter ökade också under 1930-talet, om än i mindre omfattning. De ökade sedan brant under efterkrigsdecennierna. Orsaken till ökningen av dessa skatter var inte främst fiskala utan snarare motiverade av omfördelning och ideologiska skäl (Scheve & Stasavage, 2016).

Vi vet också en del om inkomsternas fördelning under tidigt nittonhundretal. För Göteborg har Gustafsson och Johansson (2003) visat att gini-koefficienten sjönk från ungefär 0.4 till 0.3 mellan 1925 och 1947. Också för Sverige som helhet pressades inkomsterna samman. Med hjälp av statistiska centralbyråns publicerade skattetabeller har Roine och Waldenström (2008) beräknat höginkomsttagarnas andel av nationalinkomsten sedan 1903. Den översta decilens andel har varierat kraftigt. Som högst var den 1916, då den översta decilens andel översteg 50 procent. Sedan minskade andelen abrupt fram till 1920, på 1940-talet och under 1970-talet. I början på 1950-talet är andelen nere på 30 procent och i början på 1980-talet har andelen sjunkit under 25 procent. De tvära kasten i utvecklingen beror i hög grad

på inkomstutvecklingen hos de superrika, alltså de i den översta percentilen. Tittar man i stället på 90-95:e och 95-99:e percentilen så är utvecklingen mindre dramatisk men likväl finns det en utjämningstendens fram till 1980. Nackdelen med den här metoden är att fördelningen för majoriteten av inkomsttagarna förblir en väl förborgad hemlighet. I synnerhet vore det intressant att veta hur utvecklingen har sett ut bland de lägre inkomstskikten. Den historiska arbetsmarknadsforskningen ger en del svar på den frågan.

3.2 Löner och arbetsmarknad

Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden utgör den tydligaste illustrationen av hur ändamålsenliga institutioner för samarbete har främjat tillit och en anda av samförstånd. Vi kallar det den svenska modellen på arbetsmarknaden. Den har tidigare använts som exempel på hur tillit skapades (Rothstein, 2005, kap. 8). Det är naturligt att närmare studera vad som hände med relationerna mellan arbetsmarknadens parter eftersom dessa påverkade arbetsvillkoren och löneutvecklingen för flertalet arbetstagare och arbetsgivare. Flera viktiga förändringar av lönespridning och förhandlingsordningar utvecklades under första halvan av nittonhundratalet. Vi vet mera om detta nu än tidigare, och förhoppningen är att denna nya kunskap ska ge en ledtråd till tillitens förändrade dimensioner.

3.2.1 Jordbruksarbetare

För att förstå jordbruksarbetarnas förändrade villkor och relativlöner

måste först något sägas om industriarbetarna. Den fackliga anslutningsgraden ökade snabbt bland industriarbetare under tidigt nittonhundratalet, och ännu flera berördes av kollektivavtalen. I början på 1920-talet var 30 procent av industriarbetarna medlemmar i en fackförening medan kollektivavtalen omfattade 65 procent. Motsvarande siffror för 1950 var 75 procent (medlemskap) och 80 procent (kollektivavtal) (Lundh, 2010).

För jordbruksarbetare var situationen en helt annan. Samordningssvårigheter medförde att blott 6–7 procent av jordbruksarbetarna tillhörde en fackförening under tidigt 1920-tal. Organisationsgraden ökade sedan snabbt om än inte som bland industriarbetare; kring 1940 hade andelen vuxit till 33 procent (Lundh & Prado, 2015). Den här beskrivna asymmetrin i förhandlingsstyrka gentemot arbetsgivarsidan missgynnade jordbruksarbetare när 8-timmarsdagen genomfördes 1919. Industriarbetarnas löner per arbetad timme ökade markant som ett resultat av arbetstidsförkortningen (Bengtsson & Molinder, 2017; Prado, 2010). De sjönk sedan relativt lite i den efterföljande deflationskrisen år 1920–1921 tack vare kollektivavtalen. Jordbruksarbetarnas löner förblev opåverkade av 8-timmarsdagens införande, och sjönk sedan dramatiskt i deflationskrisen i avsaknad av kollektivavtal. Resultatet blev en dramatisk vidgning av lönegapet mellan de två arbetarkollektiven; gapet blev på några år vidare än det någonsin varit (Lundh & Prado, 2015). Detta väckte starkt missnöje bland lantarbetare och de organisationer som tillvaratog deras

intressen.

Minskningen av gapet påbörjades under andra halvan av 1930-talet. Orsaken till detta var att arbetstidsförkortningen, som industriarbetare redan tidigare åtnjutit, nu genomfördes gradvis, vilket accelererade ökningen av lantarbetarnas löner per arbetad timme. Vidare gynnades jordbruket genom kohandeln 1933, den politiska överenskommelsen mellan Bondeförbundet och Socialdemokraterna, som gav politisk stabilitet och lade grunden till Socialdemokraternas dominans i svensk politik för lång tid framöver. Subsidier och ökat tullskydd skulle skydda jordbruket mot utländsk konkurrens och negativ prisutveckling (Morell, 2001).

Lönegapet krympte sedan snabbt under 1940-talet. Orsaken till att det krympte var en överenskommelse från 1939 mellan LO, SAF och regeringen som kraftigt gynnade löneutvecklingen för lantarbetare relativt högt betalda industriarbetare (Collin, 2016; Casparsson, 1943). Bakgrunden var att krigsutbrottet, och den därmed försvårade importen av råvaror, hotade att skapa galopperande inflation. Om arbetstagarernas organisationer då skulle kräva full kostnadstäckning för sina medlemmar hotade detta att medföra svåra konflikter på arbetsmarknaden. Många av de SAF-anslutna medlemsföretagen hade svårigheter att exportera och skulle inte acceptera kraftiga löneökningar. Trepartsöverenskommelsen innehöll en viktig del om kompensation för de med lägst löner. Endast de lägst betalda arbetarna skulle bli fullt ut kompenserade för ökade priser så att deras köpkraft inte

försämrades under krigsåren. Övriga grupper kunde inte räkna med bibehållen köpkraft. Eftersom lantarbetare tjänade väsentligt mindre än de flesta industriarbetare så medförde den här lönepolitiken att jordbruksarbetarnas löner växte snabbare än genomsnittet bland industriarbetare (Lindh & Lemne, 1944). I slutet av 1940-talet hade den nominella skillnaden minskat till samma storlek som före första världskriget (Lundh & Prado, 2015).

3.2.2 *Industriarbetare*

Samma lönepolitik som reducerade lönegapet mellan jordbruksarbetare och industriarbetare innebar också en konvergens av löneskillnaderna inom industriarbetarklassen (Prado & Waara, 2018). Avtalen från 1939 tillät bara arbetare inom industrier med lågt löneläge att kompenseras till fullt för ökade konsumentpriser. Resultatet blev en snabb minskning av löneskillnaderna mellan olika industrier eftersom lönerna i industrier med generell lågt löneläge ökade snabbare än lönerna i industrier med högt löneläge. Den ovägda variationskoefficienten, kvoten mellan standardavvikelsen och medelvärdet, uträknad för ungefär 60 industrier, minskade från 17 procent till 10 procent. Det är värt att notera att den här lönesammanpressningen förekom den solidariska lönepolitiken som började praktiseras efter mitten av 1950-talet. Däremot tillkom politiken alldeles efter det att Saltsjöbadsavtalet hade framförhandlats och trätts i kraft 1938. Detta avtal banade väg för centrala avtal mellan SAF och LO, eftersom det försköt makten från

de enskilda förbunden till LO. Avtalen under kriget blev den omedelbara tillämpningen av Saltsjöbadsavtalet. Avtalen under kriget som pressade samman lönestrukturen låg i både LO och SAFs intresse. LO ville höja lönerna för de lägst avlönade medan SAF ville dämpa lönetillväxten för de högst avlönade.

Den här historieskrivningen fallar sig till en lång tradition inom svensk arbetsmarknadsforskning som har beskrivit och sammanfattat framväxten av den svenska modellen på arbetsmarknaden med begrepp som konsensus, samförstånd och samarbete (Lundh, 2010; Swenson, 2002). Man bör nämna att maktresursteorin, som framför allt förknippas med Walter Korpi, ger en annan syn på saken. Enligt denna innebar det Socialdemokratiska maktinnehavet en maktresursförskjutning i riktning mot arbetarklassen. Det är denna förskjutning som gör att arbetarrörelsen inte längre behövde ta till det strejkvapen som så flitigt hade nyttjats under 1920-talet, då Sverige, enligt gängse beskrivning, hade en av de mest konfliktfyllda arbetsmarknaderna (Hibbs, 1978; Korpi, 1981). Maktresursteorin stämmer dock illa med sekvensen av de institutionella förändringar på arbetsmarknaden som troligtvis bidrog till att sänka garden hos samtliga parter. Rothstein (2005) har lyft fram betydelsen av arbetsdomstolarna som en tillitsskapande arena. Bruket av medlare i konflikter, som var vanligare i Sverige än i andra länder, antyder en vilja att försöka lösa svåra konflikter genom att anförtro sig åt en tredje part (Enflo & Karlsson, 2018). Sta-

tistiken över strejker och lockouter minskar flera år innan det socialdemokratiska maktinnehavet cementerades (Hamark, 2014). Därmed inte sagt att klasskampsperspektivet inte har någon bäring alls på händelseutvecklingen (cf. Bengtsson, 2014). Men som övergripande beskrivning passar den inte lika väl som idén om konsensus och samförstånd.

Vad som hände inom arbetarklassen fick långtgående återverkningar på det svenska samhället. I ett globalt perspektiv industrialiserades Sverige tidigt. Vi dras med av den andra industrialiseringsvågen under andra halvan av artonhundratalet tillsammans med stora delar av Västeuropa, USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland. Ett genomgående drag hos de länder som industrialiserades tidigt är att industrins andel av sysselsättningen blev stor, större än i de länder som industrialiseras under andra halvan av nittonhundratalet (Feinstein, 1999). I Sverige växer industrins andel till över 40 procent i mitten på 1960-talet innan den börjar minska (Schön, 2012). De ovan skisserade dragen över hur löneskillnaderna minskade mellan olika industrier berörde därför en växande andel av den svenska arbetsmarknaden.

Vid sidan av sin växande storlek utmärker sig arbetarklassen genom sin hegemoni. Det var en sammanhållen rörelse med en gemensam målsättning. Livet som arbetare var något som sträckte sig långt bortom arbetslivets sfär: där fanns konsum, HSB, Folksam och folkparker (Bengtsson, 2017). Arbetarklassen i Sverige var ovanligt välorganiserad och solidarisk mot vissa arbetarklassideal (Ambjörns-

son, 1988). Ett av dessa ideal var bildning (Jansson, 2012). Det har påvisats att ju högre utbildning en person har desto större sannolikhet är det att hen innehar en hög grad av mellanmänsklig tillit (Borgonovi, 2012). Visserligen påvisar forskning att förekomsten av organisationer inte entydigt främjar mellanmänsklig tillit generellt så som Putnams (1993) hypotes såg ut. En hög förekomst av mer eller mindre formella sammanslutningar kan i stället förknippas med stark tillit till dem inom gruppen, och misstroende mot utomstående (Satyanath, Voigtländer & Voth, 2017). Exempel på detta är när fackföreningarna motarbetar arbetskraftsinvandring under 1950 och 1960-talet (Waara, 2012). Men när organisationerna växer sig så stora som den svenska arbetarrörelsen, och medlemmarna sällar sig till demokratiska ideal, sammanfaller främjandet av tillit inom gruppen med ett ökat socialt kapital i samhället som helhet.

3.2.3 *Medelklassyrken*

Vi sidan av minskade lönegap mellan de stora löntagarkollektiven, jordbruksarbetare och industriarbetare, visar ny forskning att även skillnaderna mellan typiska medelklassyrken, som kanslist, lärare och högre tjänstemannajobb, och manuella jobb inom både industrin och jordbruket minskade under första halvan av nittonhundratalet (Bengtsson & Prado, 2018). Tjänstemannagruppen växer i betydelse under nittonhundratalet i takt med att jordbrukets andel av sysselsättningen minskar. En lärare på motsvarande gymnasienivå tjänade

mera än fem gånger så mycket som en genomsnittlig industriarbetare under 1880-talet. Ett kammarråd mera än nio gånger så mycket. Historiker har talat om den perioden som ”borgerlighetens århundrade” (Kocka, 1987, s. 7). Troligtvis har skillnaderna aldrig varit så stora som då. Lika tydligt är dock att löneskillnaderna mellan medelklassen och arbetarklassen minskar under mellankrigstiden, och idag är de betydligt mindre.

4. Slutsats

Så fort vi inser att det finns ett samband mellan ojämlikhet och tillit så får detta konsekvenser för vårt sätt att se på tillitens skiftande historiska dimensioner. Inkomstfördelningen har förändrats mycket sedan sent artonhundratalet, vilket är så långt tillbaka i tiden som vi kan uttala oss om dess relativa magnitud. Det återstår mycket forskning för att kartlägga vägen mot jämlikhet, i Sverige likväl som i de flesta andra länder. De flesta resultat pekar emellertid mot att Sverige var väsentligt mycket ojämlikare under slutet av artonhundratalet än det är idag, och skillnaden växer om vi jämför med det tidiga 1980-talets Sverige, då jämlikheten var som mest markant. Liknande utveckling finns dokumenterat för flertalet andra länder: hög ojämlikhet fram till 1920-talet, klara utjämningsstendenser från 1930-talet fram till 1970-talet, och en uppgång i ojämlikhet sedan dess. Svängningarna i ojämlikhet är betydande. Det är knappast troligt att tilliten förblivit oförändrad i denna föränderliga kontext varifrån den fått sin näring.

Det finns övertygande argument för att universella välfärdsstater som den svenska ger upphov till ökad mellanmänsklig tillit. Lika övertygande argument finns för att en ganska hög grad av tillit behövs för att mobilisera en politisk majoritet för generella välfärdslösningar. Vägen mot den svenska välfärdsstaten går genom klasssamarbete och samförståndslösningar på den svenska arbetsmarknaden. I denna uppsats har jag belyst hur detta banade vägen för minskade löneskillnader mellan jordbruksarbetare och industriarbetare, de två stora arbetarkollektiven, men också i minskade skillnader mellan typiska medelklassyrken och manuella arbeten. Frammot mitten av nittonhundratalet utgör lönearbete inom dessa tre sektorer den överväldigande majoriteten av hela arbetarkollektivet. Löneutvecklingen hade under framför allt 1930-talet och 1940-talet gynnat de som tjänade relativt lite och resultatet var en sammanpressning av hela lönestrukturen. De minskade löneskillnaderna bidrog sannolikt till att den mellanmänskliga tilliten ökade före de stora generella välfärdsreformerna genomfördes under 1950-talet.

Referenser

- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. In P. Aghion & S. N. Durlauf (Eds.), *Handbook of Economic Growth* (Vol. 1A, pp. 385-472). North Holland: Elsevier.
- Algan, Y., & Cahuc, P. (2010). Inherited Trust and Growth. *American Economic Review*, 100(5), 2060-2092.

- Ambjörnsson, R. (1988). Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle 1880-1930. Stockholm: Carlsson.
- Bengtsson, E. (2014). Labour's share in twentieth-century Sweden: a reinterpretation. *Scandinavian Economic History Review*, 62(3), 290-314.
- Bengtsson, E. (2017). The Swedish Sonderweg in Question: Democratization and Inequality in Comparative Perspective, c. 1750–1920. opublicerat manuskript.
- Bengtsson, E., Missiaia, A., Olsson, M., & Svensson, P. (2017). Wealth inequality in Sweden, 1750–1900. *Economic History Review*, 71(3), 772-794.
- Bengtsson, E., & Molinder, J. (2017). The economic effects of the 1920 eight-hour working day reform in Sweden. *Scandinavian Economic History Review*, 65(2), 149-168.
- Bengtsson, E., & Prado, S. (2017). Earnings differentials of salaried employees and manual workers in Sweden, 1830–1935. Inskickat manuskript.
- Bergh, A., & Bjørnskov, C. (2011). Historical Trust Levels Predict the Current Size of the Welfare State. *KYKLOS*, 64(1), 1-19.
- Bergh, A., & Bjørnskov, C. (2014). Trust, welfare states and income equality: Sorting out the causality. *European Journal of Political Economy*, 35, 183-199.
- Borgonovi, F. (2012). The relationship between education and levels of trust and tolerance in Europe. *British Journal of Sociology*, 63(1), 146-167.
- Broström, L. (2015). En industriell reservarmé i välfärdsstaten: arbetslösa socialhjälpstagare 1913-2012. Göteborg: Göteborg universitet.
- Casparsson, R. (1943). Krig - löner : fyra ramavtal Stockholm.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Collin, K. (2016). Regional wage gaps between agricultural and manufacturing workers in Sweden, 1860–1945. In *Regional wages and labour market integration in Sweden, 1732–2009* (pp. 117-158). Göteborg: University of Gothenburg.
- Enflo, K., & Karlsson, T. (2018). From conflict to compromise: the importance of mediation in Swedish work stoppages 1907-1927. CEPR working paper series DP12586.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity.
- Feinstein, C. H. (1999). Structural change in the developed countries during the twentieth century. *Oxford Review of Economic Policy*, 15(4), 35-55.
- Gustafsson, B. A., & Johansson, M. (2003). Steps towards equality: how and why income inequality in urban Sweden changed during the period 1925-1958. *European Review of Economic History*, 7, 191-211.
- Gustavsson, M., & Jordahl, H. (2008). Inequality and trust in Sweden: some inequalities are more harmful than others. *Journal of Public Economics*, 92, 348-365.
- Gärtner, S. & Prado, S. (2016). Unlocking the social trap: inequality, trust and the Scandinavian Welfare State. *Social Science History*, 40(1), 33-62.
- Hamark, J. (2014). Ports, dock workers and labour market conflicts. Göteborg: University of Gothenburg.
- Henrekson, M., & Stenkula, M. (2015). *Swedish taxation: developments since 1862*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Hibbs, D. A. (1978). On the Political Economy of Long-Run Trends in Strike Activity. *British Journal of Political Science*, 8(2), 157-175.
- Jansson, J. (2012). Manufacturing consensus: the making of the Swedish reformist working class. Uppsala: Uppsala universitet.
- Jordahl, H. (2009). Economic inequality. In G. Tinggaard Svendsen & G. Lind Haase Svendsen (Eds.), *Handbook of Social Capital: the Troika of Sociology, Political Science and Economics* (pp. 323-337). Cheltenham: Edward Elgar.

- Kocka, J. (1987). Einleitung. In J. Kocka (Ed.), *Bürger und Bürgerlichkeit im 19. Jahrhundert* (pp. 7-20). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Korpi, W. (1981). Den demokratiska klasskampen: Svensk politik i jämförande perspektiv. Stockholm: Tiden.
- Kumlin, S., & Rothstein, B. (2005). Making and breaking social capital: the impact of welfare-state institutions. *Comparative Political Studies*, 38(4), 339-365.
- Lindahl, E., & Lemne, L. (1944). *Jordbruksbefolkningens levnadskostnader: utredning verkställd på uppdrag 1942 års jordbrukskommitté*. Stockholm.
- Lindert, P. (2004). *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the Eighteenth Century*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lundh, C. (2010). *Spelets regler: institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850-2000*. Andra uppl. Stockholm: SNS.
- Lundh, C., & Prado, S. (2015). Markets and politics: the Swedish urban-rural wage gap, 1865-1985. *European Review of Economic History*, 19(1), 67-87.
- Morell, M. (2001). *Jordbruket i industrisamhället*. Stockholm: Natur och kultur.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Prado, S. (2010). Nominal and real wages of manufacturing workers, 1860-2007. In R. Edvinsson, T. Jacobsson, & D. Waldenström (Eds.), *Exchange rates, prices, and wages, 1277-2008* (Vol. 1, pp. 479-527). Stockholm: Ekerlids förlag.
- Prado, S., & Waara, J. (2018). Missed the starting gun! Wage compression and the rise of the Swedish model in the labour market. *Scandinavian Economic History Review*, 66(1), 34-53.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Roine, J., & Waldenström, D. (2008). The evolution of top incomes in an egalitarian society: Sweden, 1903-2004. *Journal of Public Economics*, 92(1), 366-387.
- Roine, J., & Waldenström, D. (2009). Wealth Concentration over the Path of Development: Sweden, 1873-2006. *The Scandinavian Journal of Economics*, 111(1), 151-187.
- Rothstein, B. (2005). *Social traps and the problem of trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, B., & Uslaner, E. M. (2005). All for all: equality, corruption, and social trust. *World Politics*, 58(1), 41-72.
- Satyanath, S., Voigtländer, N., & Voth, H.-J. (2017). Bowling for Fascism: Social Capital and the Rise of the Nazi Party. *Journal of Political Economy*, 125(2), 478-526.
- Scheve, K. F., & Stasavage, D. (2016). *Taxing the rich: a history of fiscal fairness in the United States and Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Schön, L. (2012). *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm: SNS.
- Swenson, P. A. (2002). *Capitalists against markets: the making of labor markets and welfare states in the United States and Sweden*. Oxford: Oxford University Press.
- Tabellini, G. (2008). The Scope of Cooperation: Values and Incentives. *Quarterly Journal of Economics*, 123(3), 905-950.
- Uslaner, E. M. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waara, J. (2012). *Svenska Arbetsgivareföreningen och arbetskraftsinvandringen 1945-1972*. Göteborg: Göteborg universitet.